

FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE

- t e o r i j a i p r a k s a -

Doc. dr. sc. Edin Glogić,
Prof. dr. sc. Erdin Hasanbegović,
Doc. dr. sc. Semina Škandro

Odlukom Senata Visokoškolske ustanove FINra Tuzla br. 02-128-3/23 od 10.02.2023. godine, odobreno je izdavanje i upotreba ove knjige kao osnovnog udžbenika za potrebe izučavanja nastavnih predmeta "Forenzičko računovodstvo i računovodstvene prevare" i "Forenzika u digitalnom okruženju".

FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE

- teorija i praksa -

AUTORI:

Doc. dr. sc. Edin Glogić,
Prof. dr. sc. Erdin Hasanbegović,
Doc. dr. sc. Semina Škandro

REDAKTOR:

Prof. dr. sc. Erdin Hasanbegović

RECENZENTI:

Prof. dr. sc. Vinko Belak,
Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Republika Hrvatska
Prof. dr. sc. Radojko Lukić,
Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Republika Srbija
Prof. dr. sc. Senada Kurtanović,
Ekonomski fakultet Univerziteta u Bihaću, Bosna i Hercegovina
Doc. dr. sc. Malči Grivec,
Fakultet za ekonomiju in informatiko Univerza v Novo mesto, Republika Slovenija

LEKTURA I KOREKTURA:

Indira Kaniža-Ždralović, magistar bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i knjiž. naroda BiH

GRAFIČKI UREDNIK:

Prof. dr. sc. Erdin Hasanbegović

IZDAVAČ:

Visokoškolska ustanova FINra Tuzla

ZA IZDAVAČA:

Prof. dr. sc. Ismet Kalić, direktor Visokoškolske ustanove FINra Tuzla

ŠTAMPA:

MARKOS DESIGN&PRINT STUDIO, Banja Luka

TIRAŽ: 500 primjeraka

**Doc. dr. sc. Edin Glogić,
Prof. dr. sc. Erdin Hasanbegović,
Doc. dr. sc. Semina Škandro**

FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE

- teorija i praksa -

Tuzla, 2023. godine

P R E D G O V O R

Dragi čitaoci,

FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE je knjiga koja će vas upoznati s različitim aspektima ovih važnih tema. Sastoji se od deset poglavlja kroz koja ćete imati priliku da se upoznate sa pojmovima, specifičnostima i različitim aspektima forenzičke revizije i finansijskih prevara. Kroz sva poglavlja povezana u jednu funkcionalnu cjelinu u ovoj knjizi ćemo se baviti temama poput uvoda u forenzičku reviziju i finansijske prevare, kreativnog računovodstva i manipulacija finansijskim izvještajima, kriminala u finansijskom sektoru, pranja novca i tehnika njegovog provođenja, porezne evazije i poreznih oaza, sudskih vještačenja i stečajeva, interne i eksterne revizije u otkrivanju grešaka i prevara, metoda otkrivanja računovodstvenih i finansijskih prevara, utjecaja etike na kvalitet finansijskih izvještaja i na kraju, najpoznatijih svjetskih računovodstvenih i finansijskih prevara. Svako poglavlje donosi nova saznanja i uvide u ovu važnu temu, a nadamo se da će vam ova knjiga pružiti cijenjena znanja i alate za razumijevanje i sprečavanje finansijskih prevara u vašem poslovnom okruženju.

Prvo poglavlje knjige koje nosi naziv **UVOD U FORENZIČKU REVIZIJU I FINANSIJSKE PREVARE** će vam pružiti uvid u pojam forenzičke revizije, njen cilj i zadatak. Upoznat ćemo se i sa historijom prevara i forenzičke revizije te procesom forenzičke revizije, od pokretanja istrage do izvještavanja. Također, razmotrit ćemo ulogu forenzičke revizije kao podrške u parničnim postupcima te pojam finansijske prevare i prevaranta sa njihovim karakteristikama. U ovom poglavlju ćemo se pozabaviti i prevarom kao objektom istraživanja forenzičke revizije te pojmovima trougla prevara i Pozijeve sheme. Nadalje, upoznat ćemo se i sa metodama forenzičkog računovodstva i tehnikama i alatima koji se koriste u forenzičkim istragama, poput data mining tehnike, Benfordovog zakona, teorije relativne veličine faktora i racio analize i sl. Vjerujemo da će ovo poglavlje biti od koristi u vašem razumijevanju ovih važnih tema i da ćete ga sa zanimanjem pročitati.

Drugo poglavlje nosi naziv **KREATIVNO RAČUNOVODSTVO – PRIMJENA, PREVENCIJA I MANIPULACIJE** u kojem ćemo se baviti

temom kreativnog računovodstva. U ovom poglavlju ćemo se detaljnije baviti pojmom kreativnog računovodstva, ciljevima i motivima njegove primjene, tehnikama koje se koriste u ovom procesu, efektima primjene kreativnog računovodstva na finansijsko izvještavanje i prevarama u finansijskim izvještajima. Također, razmotrit ćemo načine sprečavanja prevara u finansijskim izvještajima i manipulacije u istim, kao i upozoravajuće faktore kreativnog računovodstva i njihovu detekciju. U ovom poglavlju ćemo se, također, baviti primjerima primjene kreativnog računovodstva u praksi i različitim vrstama računovodstvenih manipulacija, kao što su manipulisanje zaradama, uglađivanje trenda zarada, računovodstvo "velike kupke" i kozmetičke računovodstvene manipulacije. Vjerujemo da će ovo poglavlje dati važna saznanja o kreativnom računovodstvu i njegovim implikacijama za finansijsko izvještavanje, kao i alate za sprečavanje prevara i manipulacija u finansijskim izvještajima.

KRIMINAL U FINANSIJSKOM SEKTORU naziv je **trećeg poglavlja** u kojem ćemo se upoznati sa pojmom i definicijom finansijskog kriminala, kao i sa njegovim različitim vrstama. Također, razmotrit ćemo načine borbe protiv finansijskog kriminala i sposobnost države da suzbije kriminal u finansijskom sektoru. Dalje, u ovom poglavlju ćemo se baviti motivima i posljedicama kriminala u finansijskom sektoru. Ovo poglavlje donosi važna saznanja o ovom problematičnom pitanju i pruža alate za prepoznavanje i suzbijanje finansijskog kriminala u vašem poslovnom okruženju.

U četvrtom poglavlju knjige **FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE** upoznat ćemo se s temom pranja novca, tehnikama njegovog provođenja i mogućnostima sprečavanja ovog kriminalnog djelovanja. Krenuvši od definicije pranja novca, upoznat ćemo se s procesom pranja novca, od plasmana ili polaganja, preko kamuflaže ili sakrivanja i oplemenjivanja, do integracije novca. Također, detaljnije ćemo se baviti metodama i tehnikama pranja novca i načinima borbe protiv ovog kriminalnog djelovanja. Nadalje, razmotrit ćemo i sprečavanje posljedica i suočavanje sa posljedicama pranja novca te kako identifikacijom klijenta i vlasnika-korisnika, poštovanjem zakonske regulative, saradnjom sa nadležnim državnim institucijama, sprovođenjem internih

politika i procedura i obukom zaposlenih radnika u finansijskom sektoru možemo spriječiti ovu pojavu. Tekst ovog poglavlja obuhvata i borbu protiv pranja novca u Bosni i Hercegovini, kao i zakonsku regulativu u vezi sa ovom temom u našoj zemlji. Razmotrit ćemo kako računovođe, revizori i porezni savjetnici treba da postupaju u primjeni Zakona o sprečavanju pranja novca, uključujući izradu programa procjene rizika, identifikaciju i praćenje klijenata, saradnju sa Finansijskim obavještajnim odjelom. Na kraju, predstaviti ćemo i smjernice za pokazatelje sumnjivih transakcija te utjecaj i posljedice pranja novca na državu. Vjerujemo da će vam ovo poglavlje dati znanja i alate za razumijevanje i sprečavanje pranja novca u vašem poslovnom okruženju.

POREZNA EVAZIJA I POREZNE OAZE naziv je **petog poglavlja** u kojem ćemo se detaljnije baviti ovim važnim temama u finansijskom sektoru. Prvo ćemo se pozabaviti poreznom evazijom, počevši od definicije i otpora plaćanja poreznih obaveza. Razmotrit ćemo i pojam poreznog morala i podjelu porezne evazije na zakonsku i nezakonsku. Također, upoznat ćemo se sa pojavnim oblicima porezne evazije kao što su porezni karuseli i offshore kompanije te izraženost i rasprostranjenost porezne evazije u nacionalnoj ekonomiji. Razmotrit ćemo mjere protiv porezne evazije, uključujući preventivne, represivne, institucionalne, pravne i socioekonomske mjere te ćemo se upoznati sa zakonodavstvom Bosne i Hercegovine u vezi sa krivičnim djelima porezne evazije. Upoznat ćemo se još sa radom Kancelarije Evropske komisije za borbu protiv nepravilnosti, "OLAF", u suzbijanju porezne evazije, zatim ćemo se pozabaviti poreznim oazama, počevši od pojma i definicije, karakteristika i obilježja te vrstama i popisom. Govorit ćemo i o učincima poreznih oaza, uključujući pozitivne i negativne učinke na nacionalnu ekonomiju. Vjerujemo da će ovo poglavlje pružiti potrebna znanja o poreznoj evaziji i poreznim oazama te da će vam pomoći u razumijevanju i sprečavanju ovih pojava u vašem poslovnom okruženju.

U šestom poglavlju knjige **FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE** upoznat ćemo se sa sudskim vještačenjima i stečajevima. Ovo poglavlje obuhvata važne teme poput stečajnog postupka kao instrumenta prevare, bilansnih indikatora, vođenja knjiga i finansijskog izvještavanja tokom procesa stečaja, kao i finansijskog izvještavanja na

kraju stečajnog postupka. Dalje ćemo se detaljno baviti načinima na koje stečajni postupak može biti iskorišten za vršenje prevara i kako se to može spriječiti. Također, razmotrit ćemo kako se bilansni indikatori mogu koristiti u stečajnom postupku i kako se njihov poremećaj može dovesti u vezu sa finansijskim prevarama. Kroz ovo poglavlje istražiti ćemo kako se finansijsko izvještavanje vodi tokom procesa stečaja i kako se ono može koristiti za otkrivanje prevara. Na kraju ovog poglavlja detaljnije ćemo se baviti finansijskim izvještavanjem na kraju stečajnog postupka i kako se ono može koristiti u svrhu sprečavanja prevara. Nadamo se da će ovo poglavlje biti korisno za razumijevanje važnosti sudskih vještačenja i stečajeva u forenzičkoj reviziji i sprečavanju finansijskih prevara.

Sedmo poglavlje knjige nosi naziv **INTERNA I EKSTERNA REVIZIJA U OTKRIVANJU POGREŠAKA I PREVARA** posvećeno je internoj i eksternoj reviziji u otkrivanju pogrešaka i prevara. U ovom poglavlju ćemo se detaljnije baviti metodama prikupljanja revizorskih dokaza, odgovornostima revizora za otkrivanje prevara, ulogom interne revizije u otkrivanju pogrešaka i prevara te ulogom eksterne revizije u istom procesu. Ovo poglavlje će obuhvatiti ulogu interne kontrole u otkrivanju pogrešaka i prevara, kao i saradnju interne i eksterne revizije u otkrivanju manipulacija. Upoznat ćemo se s pojmom interne revizije, vrstama prevara i metodama otkrivanja prevara pri internoj reviziji, ličnim karakteristikama prevaranata i indikatorima nastanka prevare koje interni revizori moraju prepoznati. Bavit ćemo se aktivnostima internih revizora u otkrivanju pogrešaka i prevara. Pored toga, poglavlje će se baviti pojmom eksterne revizije, odgovornostima eksternog revizora za otkrivanje materijalno pogrešnih iskaza usljed nezakonitih poslovnih transakcija te specifičnim odgovorima revizora u vezi sa pogrešnim iskazima usljed izvještavanja u nezakonite svrhe i prisvajanja sredstava. Pozabavit ćemo se revizijskim procedurama kao odgovorom na zaobilaženje kontrola od strane rukovodstva klijenta revizije. Nadamo se da će vam ovo poglavlje pružiti saznanja o ulozi interne i eksterne revizije u otkrivanju pogrešaka i prevara te da će vam poslužiti kao važan alat u vašem poslovnom okruženju.

*U osmom poglavlju knjige **FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE** upoznat ćemo se s različitim metodama otkrivanja računovodstvenih i finansijskih prevara. Prvo ćemo se baviti primjenom Benfordovog zakona u otkrivanju računovodstvenih i finansijskih prevara. Detaljnije ćemo istražiti primjenu ovog zakona u poslovanju i forenzičkoj reviziji. Nakon toga upoznat ćemo se s Beneishovim M-score modelom, koji se koristi za otkrivanje računovodstvenih prevara i manipulacija. Detaljno ćemo se baviti pojedinačnim pokazateljima ovog modela, poput koeficijenta obrta potraživanja od kupaca, indeksa marže pokrića, indeksa kvalitete aktive i drugih. Govorit ćemo o BEX modelu za analizu poslovne izvrsnosti, koji se sastoji od četiri pokazatelja: profitabilnosti, stvaranja vrijednosti, likvidnosti i finansijske snage. Nakon toga, detaljno ćemo se baviti otkrivanjem prevara sa kriptovalutama, kao što su "Pumppanddump" prevare, prevare s lažnim brokerima, OneCoin prevara, "Crypto Michael" i Bitconnect prevara, PlusTokenkripto, Ponzijeva shema, ArgyleCoin kripto prevara i "BitClub Network" prevara. Očekujemo da će ovo poglavlje pružiti važna saznanja o različitim metodama otkrivanja računovodstvenih i finansijskih prevara i pomoći vam u sprečavanju takvih prevara u vašem poslovnom okruženju.*

*Kroz **deveto poglavlje** sa nazivom **UTJECAJ ETIKE NA KVALITET FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA** bavimo se utjecajem etike na kvalitet finansijskih izvještaja. Počinjemo razmatranjem pojma i nastanka poslovne etike te donošenjem etički ispravnih odluka. Nadalje, razmatramo etiku u računovodstvu kao i neetično ponašanje u računovodstvenoj profesiji. Predstavljamo Kodeks poslovne etike za profesionalne računovođe, njegova temeljna obilježja, svrhu i primjenu u Bosni i Hercegovini. Detaljno se bavimo strukturom Kodeksa i načinom postupanja u skladu s njim, te primjenom konceptualnog okvira u privatnom i javnom sektoru, u računovodstvu neprofitnih organizacija i u obrazovanju. Završavamo poglavlje razmatranjem mogućnosti utjecaja Kodeksa profesionalne etike na kvalitet rada računovođa i važnosti profesionalnog ponašanja računovodstvenih radnika u funkciji ostvarivanja etičkih standarda. Vjerujemo da će ovo poglavlje pružiti uvide u važnost etike u računovodstvenoj profesiji te kako ona može utjecati na kvalitet finansijskih izvještaja.*

*Desetom poglavlju smo dali naziv **NAJPOZNATIJE SVJETSKE RAČUNOVODSTVENE I FINANSIJSKE PREVARE** u kojem ćemo se upoznati sa nekim od najpoznatijih svjetskih računovodstvenih i finansijskih prevara. U ovom poglavlju saznat ćemo više o slučajevima: ENRON, Toshiba Corporation, ZZZZ Best, Koss Corporation, Alberta Motor Association, MF Global, Parmalat, Bernard L. Madoff i Investicijskih vrijednosnih papira, Cendant Corporation i najveće evropske prevare sa PDV-om, Operacija "Admiral". Svaki od ovih slučajeva predstavlja primjer finansijske prevare na različitim nivoima i u različitim sektorima te će nam pomoći da bolje razumijemo kako se finansijske prevare mogu dogoditi i koje su metode njihovog otkrivanja i sprečavanja. Nadamo se da će ovo poglavlje biti korisno i zanimljivo za vaše daljnje razumijevanje finansijskih prevara i da će vam pomoći da spriječite slične prevare u vašem poslovnom okruženju.*

*Na kraju Predgovora bismo naglasili korisnu i upotrebnu vrijednost knjige **FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE** za studente prvog, drugog i trećeg ciklusa studija na ekonomskim i srodnim fakultetima gdje se izučava forenzička revizija. Ova knjiga predstavlja izvor informacija i alata za razumijevanje i sprečavanje finansijskih prevara te će biti korisna za razvoj vaših akademskih, stručnih vještina i znanja. Također, knjiga će biti od velike koristi i za one koji se bave forenzičkom revizijom u praksi. Pored toga što će vam pomoći da poboljšate svoje stručno znanje i vještine, ova knjiga će vam pružiti i važne uvide u različite slučajeve finansijskih prevara i metode njihovog otkrivanja i sprečavanja.*

*Ukratko, knjiga **FORENZIČKA REVIZIJA I FINANSIJSKE PREVARE** izvor je informacija i alata za sve one koji se bave forenzičkom revizijom ili se žele upoznati s ovom važnom temom. Nadamo se da će vam ova knjiga biti od velike koristi i pomoći u vašem akademskom i stručnom razvoju.*

Srdačan pozdrav,

Autori

S A D R Ž A J

1. UVOD U FORENZIČKU REVIZIJU I FINANSIJSKE PREVARE	16
1.1. Pojam forenzičkog računovodstva/forenzičke revizije	16
1.1.1. Ciljevi forenzičkog računovodstva/forenzičke revizije	18
1.1.2. Zadaci forenzičkog računovodstva/forenzičke revizije	20
1.2. Historija prevara i forenzičke revizije	23
1.3. Proces forenzičke revizije	27
1.3.1. Pokretanje istrage	27
1.3.2. Definisanje teorije prevare	28
1.3.3. Sastavljanje plana istrage	29
1.3.4. Prikupljanje dokaza	29
1.3.5. Provođenje intervjua	30
1.3.6. Izvještavanje	31
1.4. Forenzička revizija kao podrška u parničnim postupcima	37
1.5. Pojam finansijske prevare i prevaranta	39
1.5.1. Protivpravno prisvajanje imovine	40
1.5.2. Lažno finansijsko izvještavanje	41
1.5.3. Korupcija	43
1.5.4. Karakteristike prevaranta	44
1.5.5. Otkrivanje i sprečavanje prevara	46
1.6. Prevara kao objekt istraživanja forenzičke revizije	48
1.7. Trougao prevara	52
1.8. Ponzijeva shema	56
1.9. Metode forenzičkog računovodstva/forenzične revizije	57
1.10. Tehnike i alati forenzičkog računovodstva/forenzičke revizije	62
1.10.1. Data mining tehnika – tehnika sakupljanja podataka	64
1.10.2. Benfordov zakon	67
1.10.3. Teorija relativne veličine faktora	67
1.11. Analitički postupci u forenzičkim istragama	68
1.11.1. Horizontalna analiza	70
1.11.2. Vertikalna analiza	73

1.11.3. Pokazatelji analize finansijskih izvještaja (ratio analiza).....	77
---	----

2. KREATIVNO RAČUNOVODSTVO – PRIMJENA, PREVENCIJA I MANIPULACIJE80

2.1. Pojam kreativnog računovodstva.....	80
2.2. Ciljevi i motivi kreativnog računovodstva	83
2.3. Tehnike kreativnog računovodstva.....	85
2.4. Efekti primjene kreativnog računovodstva na finansijsko izvještavanje	89
2.5. Prevare u finansijskim izvještajima.....	91
2.6. Sprečavanje prevara u finansijskim izvještajima	94
2.7. Manipulacije u finansijskim izvještajima	100
2.7.1. Poticaji, motivi i ciljevi manipulisanja.....	102
2.7.2. Vrste računovodstvenih manipulacija.....	104
2.7.2.1. Manipulisanje zaradama.....	105
2.7.2.2. Ugladivanje trenda zarada	105
2.7.2.3. Računovodstvo „velike kupke“	106
2.7.2.4. Kreativno računovodstvo	107
2.7.3. Kozmetičke računovodstvene manipulacije	108
2.8. Upozoravajući faktori kreativnog računovodstva.....	109
2.8.1. Vanjski upozoravajući faktori kreativnog računovodstva	109
2.8.1.1. Povećanje prihoda uz pomoć računovodstvenih manipulacija.....	111
2.8.1.2. Smanjenje troškova i rashoda uz pomoć računovodstvenih manipulacija.....	114
2.8.1.3. Skrivanje obaveza uz pomoć računovodstvenih manipulacija.....	116
2.8.2. Unutrašnji upozoravajući faktori kreativnog računovodstva	119
2.8.2.1. Detekcija računovodstvenih manipulacija.....	120
2.8.2.2. Direktna detekcija manipulacija u finansijskim izvještajima.....	123
2.8.2.2.1. Računovodstvena manipulacija prihoda i rashoda	124

2.8.2.2.2. Računovodstvena manipulacija otpisa imovine	125
2.8.2.2.3. Računovodstvena manipulacija potraživanja	126
2.8.2.2.4. Računovodstvena manipulacija prekomjernih rezervisanja i agresivna revalorizacija	127
2.9. Primjena kreativnog računovodstva u praksi.....	130
2.10. Primjeri primjene kreativnog računovodstva.....	132
 3. KRIMINAL U FINANSIJSKOM SEKTORU	140
3.1. Pojam i definicija finansijskog kriminala	140
3.2. Vrste finansijskog kriminala.....	141
3.3. Borba protiv finansijskog kriminala	143
3.4. Spособnost države za suzbijanje kriminala u finansijskom sektoru	146
3.5. Motivi i posljedice kriminala u finansijskom sektoru	151
 4. PRANJE NOVCA, TEHNIKE PROVOĐENJA I MOGUĆNOST SPREČAVANJA	156
4.1. Definicija pranja novca.....	156
4.2. Proces pranja novca	158
4.2.1. Plasman ili polaganje novca	158
4.2.2. Kamuflača ili sakrivanje i oplemenjivanje novca.....	159
4.2.3. Integracija novca.....	159
4.3. Metode i tehnike pranja novca	161
4.4. Borba protiv pranja novca	163
4.5. Sprečavanje posljedica i suočavanje sa posljedicama	165
4.5.1. Identifikacija klijenta i vlasnika - korisnika	166
4.5.2. Poštivanje zakonske regulative	169
4.5.3. Saradnja sa nadležnim državnim institucijama	170
4.5.4. Provođenje internih politika i procedura	171
4.5.5. Obuka zaposlenih radnika u finansijskom sektoru	172
4.6. Borba protiv pranja novca u Bosni i Hercegovini.....	173
4.7. Zakonska regulativa o pranju novca u Bosni i Hercegovini...	176
4.8. Postupanje računovođa, revizora i poreznih savjetnika u primjeni Zakona o sprečavanju pranja novca	181

4.8.1. Izrada programa procjene rizika	183
4.8.2. Identifikacija i praćenje klijenta.....	184
4.8.3. Saradnja sa Finansijsko-obavještajnim odjelom (FOO-m).....	185
4.8.4. Imenovanje ovlaštene osobe	185
4.8.5. Stručno osposobljavanje.....	186
4.9. Smjernice za pokazatelje sumnjivih transakcija.....	187
4.10. Uticaj i posljedice pranja novca na državu	190
 5. POREZNA EVAZIJA I POREZNE OAZE	196
5.1. Porezna evazija.....	196
5.1.1. Definicija porezne evazije	196
5.1.1.1. Otpor plaćanja poreznih obaveza	197
5.1.1.1.1. Porezno opterećenje	198
5.1.1.1.2. Pravednost u oporezivanju	198
5.1.1.1.3. Korištenje ubranih sredstava	199
5.1.1.1.4. Porezni oblik	199
5.1.1.2. Porezni moral	200
5.1.2. Podjela porezne evazije	200
5.1.2.1. Zakonska porezna evazija	201
5.1.2.2. Nezakonska porezna evazija.....	202
5.1.3. Pojavni oblici, izraženost i rasprostranjenost porezne evazije	203
5.1.3.1. Pojavni oblici porezne evazije	203
5.1.3.2. Poreski karusel	205
5.1.3.3. Offshore kompanije.....	215
5.1.3.4. Izraženost i rasprostranjenost porezne evazije	220
5.1.4. Porezna evazija u nacionalnoj ekonomiji.....	222
5.1.4.1. Utaja poreza ili defraudacija	223
5.1.4.2. Evazija poreza na dohodak.....	224
5.1.4.3. Evazija poreza na dobit	226
5.1.4.4. Evazija poreza na dodatu vrijednost.....	228
5.1.5. Otkrivanje i suzbijanje porezne evazije	229
5.1.5.1. Mjere protiv porezne evazije	229
5.1.5.1.1. Preventivne mjere	229

5.1.5.1.2. Represivne mjere	230
5.1.5.1.3. Institucionalne mjere	234
5.1.5.1.4. Pravne mjere	235
5.1.5.1.5. Socioekonomske mjere	235
5.1.5.2. Krivični zakon Bosne i Hercegovine	236
5.1.5.3. Kancelarija Evropske komisije za borbu protiv nepravilnosti „OLAF“	238
5.2. Porezne oaze.....	239
5.2.1. Pojam i definicija porezne oaze.....	239
5.2.2. Karakteristika i obilježja porezne oaze.....	240
5.2.3. Vrste i popis poreznih oaza.....	241
5.2.4. Učinci poreznih oaza	243
5.2.4.1. Pozitivni učinci poreznih oaza	243
5.2.4.2. Negativni učinci poreznih oaza.....	244
6. SUDSKA VJEŠTAČENJA I STEČAJEVI	250
6.1. Stečajni postupak kao instrument prevare.....	250
6.2. Bilansni indikatori.....	254
6.3. Vođenje knjiga i finansijsko izvještavanje tokom procesa stečaja - bankrotstva.....	258
6.4. Finansijsko izvještavanje na kraju stečajnog postupka.....	259
7. INTERNA I EKSTERNA REVIZIJA U OTKRIVANJU POGREŠAKA I PREVARA	264
7.1. Metode prikupljanja revizorskih dokaza	264
7.2. Odgovornost revizora za otkrivanje prevara	267
7.3. Uloga interne revizije u otkrivanju pogrešaka i prevara	271
7.3.1. Pojam interne revizije.....	271
7.3.2. Pojam pogrešaka i prevare u internoj reviziji.....	274
7.3.3. Vrste prevara i metode otkrivanja prevara pri internoj reviziji	275
7.3.4. Lične karakteristike – profili prevaranata.....	280
7.3.5. Indikatori nastanka prevara koje moraju prepoznati interni revizori	283

7.3.6. Aktivnosti internih revizora u otkrivanju pogrešaka i prevara.....	286
7.4. Uloga eksterne revizije u otkrivanju pogrešaka i prevara	291
7.4.1. Pojam eksterne revizije.....	291
7.4.2. Odgovornost eksternog revizora za otkrivanje materijalno pogrešnih iskaza usljed nezakonitih poslovnih transakcija.....	292
7.4.3. Odgovori eksternog revizora na rizike materijalno pogrešnih iskaza usljed nezakonitih poslovnih transakcija.....	294
7.4.3.1. Sveobuhvatni odgovori	296
7.4.3.2. Revizijske procedure kao odgovor na rizike materijalno pogrešnih iskaza usljed nezakonite transakcije na nivou tvrdnje	297
7.4.3.3. Razmatranje na nivou tvrdnje.....	299
7.4.3.4. Specifični odgovori revizora u vezi sa pogrešnim iskazima usljed izvještavanja u nezakonite svrhe....	301
7.4.3.5. Specifični odgovori revizora u vezi sa pogrešnim iskazima usljed prisvajanja sredstava.....	303
7.4.3.6. Revizijske procedure kao odgovor na zaobilaženje kontrola od strane rukovodstva klijenta revizije	305
7.4.3.6.1. Nalozi za knjiženja i druga usklađivanja	306
7.4.3.6.2. Računovodstvene procjene.....	309
7.5. Uloga interne kontrole u otkrivanju pogrešaka i prevara.....	311
7.5.1. Pojam i ciljevi sistema interne kontrole	311
7.5.2. Ograničenje učinkovitosti sistema internih kontrola.....	314
7.5.3. Komponente sistema internih kontrola	315
7.5.4. Okruženje ili uslovi u kojima se provodi kontrola	319

8. METODE OTKRIVANJA RAČUNOVODSTVENIH I FINANSIJSKIH PREVARA 324

8.1. Primjena Benfordovog zakona u otkrivanju računovodstvenih i finansijskih prevara	324
8.1.1. Primjena Benfordovog zakona u poslovanju.....	326

8.1.2. Prikaz primjene Benfordovog zakona u forenzičkoj reviziji	328
8.2. Primjena Beneishov M – score modela u otkrivanju računovodstvenih prevara i manipulacija.....	330
8.2.1. Koeficijent obrta potraživanja od kupaca (Days Sales in Recievables Index – DSRI).....	331
8.2.2. Indeks marže pokrića (Gross Margin Index – GMI)	332
8.2.3. Indeks kvaliteta aktive (Asset Quality Index – AQI).....	333
8.2.4. Indeks porasta prodaje (Sales Growth Index – SGI).....	334
8.2.5. Indeks amortizacije (Depresiation Index – DEPI)	334
8.2.6. Indeks troškova prodaje, uprave i administracije (Sales, Generale and Administrative expenses Index – SGAI)	335
8.2.7. Indeks leveridža (Leverage Index – LVGI).....	335
8.2.8. Odnos ukupnih aktivnih vremenskih razgraničenja i ukupne aktive (total Accruals and total Addets – TATA)	335
8.3. Primjena BEX modela za analizu poslovne izvrsnosti.....	336
8.3.1. Struktura BEX modela	337
8.3.2. Pokazatelj ex_1 - profitabilnost.....	337
8.3.3. Pokazatelj ex_2 - stvaranje vrijednosti	338
8.3.4. Pokazatelj ex_3 - likvidnost.....	339
8.3.5. Pokazatelj ex_4 - finansijska snaga.....	339
8.4. Otkrivanje prevara sa kriptovalutama.....	340
8.4.1. Kako se izvode „Pump and dump“ prevare neiskusnih ulagača u kriptovalute.....	340
8.4.2. Prevare s kriptovalutama koje izvode lažni brokeri.....	341
8.4.2.1. Prevara s naplatom za Bitcoine koji se nikad ne isporuče.....	341
8.4.2.2. Prevara na ulaganju u Bitcoin (investicijska prevara) priča prevarenog Naveeda.....	341
8.4.3. OneCoin prevara	343
8.4.4. „Crypto Michael“ i Bitcinnect prevara	345
8.4.5. PlusToken kripto Ponzijeva shema	348
8.4.6. Argyle Coin kripto prevara.....	349
8.4.7. Prevara „BitClub Network“	350

9. UTICAJ ETIKE NA KVALITET FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA	354
9.1. Pojam i nastanak poslovne etike	354
9.2. Donošenje etički ispravne odluke	359
9.3. Etika u računovodstvu.....	360
9.4. Neetično ponašanje u računovodstvenoj profesiji.....	363
9.5. Kodeks poslovne etike za profesionalne računovođe	365
9.5.1. Temeljna obilježja Kodeksa poslovne etike za profesionalne računovođe	365
9.5.2. Svrha Kodeksa poslovne etike za profesionalne računovođe	366
9.5.3. Primjena Kodeksa poslovne etike za profesionalne računovođe u Bosni i Hercegovini.....	367
9.5.4. Struktura Kodeksa poslovne etike za poslovne računovođe	368
9.5.5. Postupanje u skladu s Kodeksom, osnovnim principima i konceptualnim okvirom.....	370
9.5.6. Primjena konceptualnog okvira – profesionalne računovođe u privredi	372
9.5.7. Primjena konceptualnog okvira – profesionalne računovođe u javnoj praksi	380
9.6. Profesionalno ponašanje računovodstvenih radnika u funkciji ostvarivanja etičkih standarda	387
9.6.1. Računovodstvena profesija	388
9.6.2. Struktura računovodstvene profesije.....	389
9.6.2.1. Područje privatnog računovodstva.....	390
9.6.2.2. Područje javnog računovodstva	390
9.6.2.3. Područje certifikovanog računovođe zaposlenog u javnom sektoru i računovodstvu neprofitnih organizacija	391
9.6.2.4. Područje računovodstva u obrazovanju	392
9.7. Mogućnost utjecaja Kodeksa profesionalne etike na kvalitet rada računovođa	394

10. NAJPOZNATIJE SVJETSKE RAČUNOVODSTVENE I FINANSIJSKE PREVARE	398
10.1. Slučaj ENRON.....	398
10.2. Slučaj Toshiba Corporation.....	420
10.3. Slučaj ZZZZ Best.....	422
10.4. Slučaj Koss Corporation.....	424
10.5. Slučaj Alberta Motors Association.....	425
10.6. Slučaj MF Global	426
10.7. Slučaj Parmalat	427
10.8. Slučaj Bernard L. Madoff i Investicijski vrijedonosni papiri	438
10.9. Slučaj Cendant Corporation.....	443
10.10. Slučaj najveće Evropske prevare sa PDV-om Operacija „ADMIRAL“	450
10.11. Slučaj Luna i Terra USD s kriptovalutama	452
LITERATURA.....	460
POPIS TABELA.....	474
POPIS GRAFIKONA	474
POPIS SHEMA.....	474
POPIS SLIKA	475
IZVOD IZ RECENZIJA.....	476
BILJEŠKE O AUTORIMA	488

1. UVOD U FORENZIČKU REVIZIJU I FINANSIJSKE PREVARE

- ❖ **Pojam forenzičkog računovodstva/forenzičke revizije**
 - ❖ **Historija prevara i forenzičke revizije**
 - ❖ **Proces forenzičke revizije**
 - ❖ **Forenzička revizija kao podrška u parničnim postupcima**
 - ❖ **Pojam finansijske prevare i prevaranta**
 - ❖ **Prevara kao objekt istraživanja forenzičke revizije**
 - ❖ **Trougao prevara**
 - ❖ **Ponzijeva shema**
 - ❖ **Metode forenzičkog računovodstva**
 - ❖ **Tehnike i alati forenzičkog računovodstva/forenzičke revizije**
 - ❖ **Analitički postupci u forenzičkim istragama**
-

1. UVOD U FORENZIČKU REVIZIJU I FINANSIJSKE PREVARE

1.1. Pojam forenzičkog računovodstva/forenzičke revizije

Zbog promjena u poslovnom svijetu javila se potreba za novim vidom računovodstva, a to je forenzičko računovodstvo. Razlog tome su nedostaci znanja, vještina i iskustava koja su potrebna za istraživanje i ispitivanje određenih pojava.

Brojni su autori koji su se bavili pojmom forenzičkog računovodstva pa tako Jack G. Bologna i Robert J. Lindquist smatraju da je forenzičko računovodstvo opći izraz upotrijebljen da opiše bilo koju finansijsku istragu koja može rezultirati sudskim postupkom.[Bologna, et.al., 1995.] Spomenuti autori smatraju da se forenzičko računovodstvo suštinski bavi odnosima i primjenom finansijskih činjenica u rješavanju sudskih postupaka i sporova. [Bologna, et.al., 1995.]

Pojam *forensicaccounting* u prijevodu znači “forenzička revizija”, a ne “forenzičko računovodstvo” mada se neki stručnjaci ne slažu sa ovim pa se u literaturi mogu pronaći oba. Riječ “forensis” latinskog je porijekla i znači “forum ili trg”. Belak [2011.] pod forenzikom podrazumijeva primjenu nauke u izvođenju dokaza.

Forenzičko računovodstvo je širok pojam i može se posmatrati sa dva aspekta i to: [Radović, Lalić, 2014.]

- istražno računovodstvo – pomoću kojeg se otkrivaju prevare, kada postoji sumnja da je učinjena kriminalna radnja u finansijskim izvještajima ili kada se poslovanje klijenta preventivno provjerava;
- sudska podrška – odnosi se na pružanje profesionalnih usluga licima koja su uključena u sudski postupak.

Prema ACCA Udruženju ovlaštenih certificiranih računovođa “*pojam forenzičko računovodstvo se koristi za opisivanje širokog raspona istražnih radova koje računovođe mogu obavljati u praksi, a odnose se*